

і чому я це роблю. Адже це багато праці. Знайомі і друзі дивуються: у тебе таке яскраве і різноманітне життя! А я відповідаю одним і другим: так, це і натхнення, і конкретизована життєва мета, і невичерпне джерело сил, мудрості, краси. У псалмі «По горам-горам сам Господь ходив і сади садив» згадано причини найбільших гріхів українців: вони утренью просипають, обідню прообіднують, а вечірню прогулюють. Хоча і не будь-де, а по вишневих садах, по про-

холодних вечорах. Але маючи потужний стрижень свого ідеалу та шлях до його досягнення, людина працює не покладаючи рук і не зважаючи на перешкоди. Саме таким, на мою думку, був Іван Миколайчук.

1 Газета «Без цензури». Наталка Позняк-Хоменко, 22 серп. 2006.

2 З листа І.Миколайчука до Мірчо Мінтенка. Невідомі листи Івана Миколайчука // Кіно-Театр, 2006. — №3. — С. 22.

Василь Вітер

Про фільм «Іван Миколайчук. Тризна»

Кадр із фільму «Тризна».

Катріна Олексіївна Миколайчук, мати Івана Миколайчука, на поминальному обряді в Чорторії на 40-й день по смерті сина.

15 червня 1941 року народився геніальний актор, режисер, кінодраматург Іван Миколайчук.

А 3 серпня 1987 року відлетіла Іванова душа у кращі світи. Коли це сталося, йому йшов 47-й рік. Саме на 47-му році пішов з життя ще один великий українець – Тарас Шевченко.

Першою роллю, яку зіграв Миколайчук у професійному кіно, був саме Шевченко у фільмі «Сон» Володимира Денисенка.

У нашого Кобзаря є поема, яка називається «Тризна». У ній ідеться про те, як Учитель в «урочний день» чекає на своїх друзів-учнів, які мають зібратися на учту. А учні все не приходять... Під впливом цієї поеми у нас виникла ідея назвати фільм про Івана Миколайчука «Тризна». Фільм знімався через два роки після того, як Івана не стало.

Я не був близько знайомий з Іваном Миколайчуком. Час від часу, зустрічаючись у коридорах студії «Укртелефільм», де він знімався у 80-ті роки, ми віталися. Я вітався, тому що не міг не знати Миколайчука. Він, очевидно, тому, що був просто чемною людиною.

Отже, вивчення життя героя нашого документального фільму стало головним для нашої знімальної групи.

А починалося все так. Десь через рік по смерті Івана на студії «Укртелефільм» з'явився сценарій одеського сценариста Олекси Шеренгового про Миколайчука. Сценарій був хороший, поетичний, але за ним можна було зняти хіба що ігровий фільм. Ми все-таки взялися знімати документальне кіно. Почали з вивчення документів, кадротеки. Передивилися все, що було знято про Івана, і, звісно, ті фільми, в яких знімався сам Іван. У кіно Іван зіграв 37 ролей. Як режисер зняв два фільми.

І тут ми зіткнулися з такими фактами, які вперше примусили мене замислитися над долею українського кінематографа й української культури загалом. Виявляється, майже всі оригінали і вихідні матеріали фільмів, що знімалися в Україні, перебувають у Росії. Так було заведено в Радянському Союзі. Матеріали ігрових фільмів – у кіносховищі в Бєлих Столбах, а документалістика – в Красногорську. Обидва кіноархіви розташовані в Підмосков'ї. Чому вони зберігаються там, і чому досі – це питання. І ми їздили в Бєліє Столби відібрати епізоди для фільму про Івана із тих фільмів, у яких він знімався.

Розповім один випадок. У цьому кіносховищі ми замо-

вили для перегляду фільм «Тіні забутих предків». Сидимо вдвох з монтажною, яка на монтажному столі по вибраних частинах крутить мені кіно. Інтелігентна російська жінка старшого віку. Симпатична. Шанобливо розпитує, що будемо робити. Я цей фільм дивився багато разів, і тому вже знав, які епізоди мені будуть потрібні. Пояснив їй, що нам потрібно буде лише три епізоди. Подивимось три частини (по 10 хвилин кожна); зробимо закладки для того, щоб із негативу можна було надрукувати копії, і все. Щоб пришвидшити процес, можна було натиснути педаль монтажного столу – і тоді плівка крутилась скоріше, а на маленькому екрані розміром із сучасний ноутбук швидко миготіли кадри кіно. Ми зарядили 1-шу частину фільму – і почали дивитися кіно на швидкості. Раптом я відчув, що щось не так. Помічаю, що моя помічниця-монтажниця якось по-особливому вдивляється у цей матеріал. Я кажу їй: «Стоп», помічаємо для копіювання перший потрібний епізод, запитую: «Щось не так?» Вона відповідає: «Очень интересное кино» – «А Ви його раніше не бачили?» – «Нет» – «То подивимось».

І ми почали дивитися на монтажному столі весь фільм від початку до кінця, заряджаючи почергово десятихвилинні частини. Я бачив, що жінка просто захоплена фільмом. До речі, фільм – українською мовою.

Ми мовчки сиділи вдвох у монтажній кімнаті, поспішали переставляти частину за частиною і не могли відірватися від видовища, що відбувалося на невеличкому екрані. Я час від часу перекладав незрозумілі слова. І от добігають останні кадри, плівка вислизнула з фільмового каналу... Монтажник помовчала, а потім тихо промовила:

– Гениальный актер. Гениальный режиссер. Гениальный оператор. Все здесь гениально. А какая красивая ваша страна...

Цих слів звичайної російської жінки я ніколи не забуду... Багато сказано про те, що Іван Миколайчук був красивим, вродливим чоловіком. Але його краса, на мій погляд, була якась особлива, я б назвав її біблійно-містичною. І при тому всьому він був дуже контактним і простим у стосунках з людьми....

Дуже багато сказано і написано про українське поетичне кіно. Про знаменитих режисерів, акторів. Про знамениті українські фільми... Ми зрозуміли, що це українське поетичне кіно вміщалося в квартирі Миколайчуків – Івана і його дружини Марічки, в буквальному сенсі – в Івановій квартирі. Бо там днювали й ночували актори. Борислав Брондуков, Кость Степанков, Іван Гаврилюк, Ада Роговцева, Мирослава Резніченко. Звідтіля вилетіли такі режисери, як Леонід Осика, Юрій Ілленко, тріо «Золоті ключі»: Марічка Миколайчук, Ніна Матвієнко, Валентина Ковальська. Там ділилися шматком хліба, звідти виходили подружжя. А найголовніше – там народжувались геніальні ідеї, які потім втілювались у великих фільмах.

Це для нас приклад, що для мистецтва, для цілого напрямку в кінематографі достатньо було невеликої київської квартири і каталізатора – Івана Миколайчука. Вони були такі завзяті, молоді, талановиті, сповнені сил. Здавалося, їм підвладні будь-які висоти...

І от не стало Івана... І цей міцний ланцюг почав розси-

патися. Кіно в Україні почало занепадати... Це пов'язано з безліччю інших факторів: економічних, політичних, ментальних. Але чомусь Іванів відхід випав саме на початок цього розвалу.

Культура народу – річ спадкова. Вона, як дорогоцінний скарб, передається з покоління в покоління. Коли щось не фіксується, не передається, утворюються розриви, провали в пам'яті нації. І ці розриви починають заповнювати інші, чужі, як правило, не надто якісні зразки культури.

Наш фільм про Івана Миколайчука – це спогади його друзів, рідних, соратників про великого творця. Ми їздили з ними по місцях колишніх зйомок, і вони розповідали про ті події, які вони переживали разом з ним – Великою Людиною. У цих свідченнях відчувається велика любов до нього.

І ще про Тараса Шевченка. Після прем'єри нашого фільму в Будинку кіно, до нас підійшов мій друг – талановитий скульптор Володимир Міненко і розповів таку історію. До нього в майстерню якось зайшов Іван Миколайчук. Виявляється, вони товаришували, Іван часом любив дивитися, як працює скульптор. Випили по склянці вина. Володя попросив Івана почитати щось із Шевченка. Іван знав майже всього Кобзаря напам'ять. Іван подумав і почав: «Чи не покинуть нам, небого,/ Моя сусідонько убога,/ Вірші нікчемні віршувать/ Та заходиться ристувать/ Вози в далеку дорогу,/ На той світ, друже мій, до Бога,/ Почимчикуєм спочивать...»

Іван прочитав цього вірша тихо, просто... Попрощався і пішов. Інтенації, звучання голосу закарбувалися у Володимировій пам'яті. Якимось дивним усе було... А головне – текст, якого він раніше не чув. Це не давало спокою. І наступного дня – також. І от Володя бере Кобзаря, знаходить за першим рядком цього вірша, перечитує. Перегортає сторінку... Кінець Кобзаря. То був останній вірш Шевченка. А далі – тільки примітки. Володя був вражений. А невдовзі почув, що Іван пішов із життя...

Іван Миколайчук не перестає дивувати і тепер. Нещодавно вийшла книга сценаріїв, написаних Миколайчуком. Утілених і тих, які лишилися тільки в словах. Я читаю і дивуюсь, як багато людина встигла зробити за своє доволі коротке життя. А яка мова, який стиль, яка образність! Буквально з перших слів він полонить вашу увагу, і вже його історія читача не відпускає.

У фільмі «Іван Миколайчук. Тризна» нам здалося доречним застосувати такий прийом, як сповідь-спогади свідків, а потім фрагменти з фільмів, у яких знімався Іван. Ефект вийшов несподіваним у багатьох моментах для нас самих. Герої ігрових фільмів діями своїх персонажів розповідали долю актора. Я вважав, що це специфіка нашого фільму і конкретно долі Івана Миколайчука. Але після цього з'явився цикл теленіше передач у Москві на Центральному телебаченні під назвою «Чтобы помнили» з ведучим, відомим актором Леонідом Філатовим. То був цикл про долю багатьох радянських акторів. Я не знаю, чи бачили вони наш фільм «Тризна». Але там цей прийом також застосовувався в кожній передачі. І ефект був дуже близький до нашого.

Це ще раз підтверджує, що великі митці проживають життя у своїх творах, розчиняючись у них повністю!